

КАПАЛБАЕВ О.Э.

И.Арабаев атындагы КМУнун
Окуу башкармалыгынын башчысы,
тарых илимдеринин кандидаты, доцент

АТА-БАЛАДАЙ УСТАТ-ШАКИРТ: ТОКТОГУЛ МЕНЕН КАЛЫК

Сен жаш жигит мен кары,
Сен элең Токон жардамы!
Сен экөөбүз ырдасак,
Таң калчу кыргыз балдары!

Токтогул

Көөнө тарыхка, кемибес маданий мурастарга ээ болгон кыргыз эли рухий дөөлөттөрдүн негизинде гана бүгүнкү калыбында сакталып турат десек жаңылышпастырбыз. Бардык нерсе сөздөн турат жана сөздөн түзүлөт демекчи, кыргыз элинин каада-салты, нарк-насили, үрп-адаты, жашоо-заңы, ишеним түшүнүктөрү, кыялы менен дүйнө таанымы оозеки элдик чыгармаларда ширелип, муундан муунга, урпактан урпакка таберик катары сөз аркылуу өтүп турган. Кыргыз эли байыртадан эле улуу сөздү, кереметтүү кепти аздектеп же сөздү «багып», кепти «жеп» келгендиги маалым.

«Сөз баштаган эл баштайт» демекчи айтарына сөзү бар, дээрине деми бар, улуу сөздү баалай билгендер, кеп кадырын түшүнгөндөр өнөр адамдарын, чечилип сүйлөп чечен аттыккандарды, эл намысына жараган эр азаматтарды аздектеп, алардын кылгандарын аңыз кептерге айлантып, ооздон түшүрбөй жомок кылып айтып келишкен. Акылдан акыл ашмагы, эр көйгөйүн чечмеги турбайбы. Же болбосо кыргыз элинде кандай гана залкар таланттар, ак таңдай, жез таңдайлар өтпөгөн. Ошолордун айткандары, улуу көчтөрү бүгүнкү мезгилге чейин уланып келе жаткандыгы бизди кубандырат. «Атан өлсө тайлак бар. Кому жерде калган жок» дегендей алардын жолун улантуучуларыбыз дагы жок эмес.

«Бардыгы жоголду, баалуулуктар өзгөрүп жатат, жаштар бузулду» деп эле «айкайлай» бергенден пайда таппайбыз. Бүгүнкү мезгил, убакыт биз үчүн иштеп жатат десек болот. Ата-бабаларыбыздан калган мурастарыбызды калыбына келтирүүгө мүмкүндүк берилип жатат. Бирок, «боёкчу боёйт десе, сакалын кошо боёйт» болбой, пайдасы жок эргүүгө алдырбашыбыз шарт.

«Учаарынды жел билет, коноорунду жер билет» дегендей акыл-сөздүн устасы, улуу өнөрдүн нускасы, акындардын алтаны, күү атасы, өзүнөн ашса ашкан, асты кем калбаган, алтымыштан ашык шакирт тарбиялап өстүргөн «ат качырбас боз айгыр», улуу Токтогулду кыргыз эли, карапайым калк учурунда эле баалап, анын муюбас тулпар экендигин моюнга алышкан.

Ал эми анын тагдырынын татаал болушунун, жашоосунун жакшысынан жаманы көп болгондугунун себеби тагдырдын анын тандап алышынан болуп олтурат. Андай болбосо башка ырчылардай, акындардай эле ырын ырдап, комузун чертип, күү ойноп эл арасында жүрө бермек. Башкача айтканда, көп ырчынын бири болмок. Токтогулду Токтогул кылган анын заманы, табигат тартуулаган таланты болгон. Андан сырткары Токтогул элдин көйгөйүн айтып ырдап, элге жакын болгон. Ак сөөктүк, манаптык, текебердик кулк-мүнөздөн ыраак болуп, жаш бала менен баладай, башкасы менен башкадай мамиледе болуп, жаш-карыга, ачты-токко бирдей мамиле жасап,

жөнөкөйлүгүнөн жазбагандыгын замандаштарынын, шакирттеринин эскерүүлөрүнөн жакшы билебиз.

Анан дагы айта кетчү нерсе, бүгүнкү күндө Токтогулдун атагын бул чыгарган, тигил чыгарган, Сибирден качып келген, качкан эмес дегендерди тактайбыз деп жатып таламандын так түшүндө тантыбасак, оңдойбуз деп жатып оңкобуздан кетпесек эле болгону.

Жогоруда кеп болгондой эле, Токтогул көптөгөн шакирттерин жанында баласындай ээрчитип жүрүп телчитип, эл таанытып, жер көрсөтүп, ыр-күү деңизине чумгутуп, түлөктөрүн барчын кылып, ителгисин шумкар кылып учурган. Мына ошолордун бири устатынын ишеничин, мээнетин актаган, өлөөр өлгөнчө устаттарын данктаган чоң таланттардын бири кара жаак Калык акын болгон.

«... Жаакта жок төкмө, даңазалуу дастанчы, кубулжуткан обончу, шаңкылдаткан комузчу, боорду эзген шайыр куудул, профессионал деңгээлде жазуучу акын, алгачкы мемуарчы...» [Акыев К., 2003 : 872] деп белгилүү кыргыз эл жазуучусу Шүкүрбек Бейшеналиев сүрөттөп кеткендей Калык Акиев кат тааныган. Араб, латын, кийин кириллица тамгаларында жаза билген феноменалдуу залкар болгондугун айта кетпесек болбос.

Токтогулдун кандай адам болгондугун, кандай тагдырды башынан кечиргендигин Калык акындан ашык ким баяндап бере алат. Ошондуктан анын белгилүү «Баскан жол» мемуарына кайрылгым келет.

Калык чыгармасынын «Улуу устатка жолугуу» деген бөлүмүндө төмөндөгүдөй баяндап жазат: – «Кыш айынын биринде Токтогул Жанаалыныкына келиптир деген кабар дүңк этип угулду. Көргөн элдер «адамдан ашып туулган киши экен» – дешип маашырканышты. Токтогул деген токтоно албай, ал кишини көрүүгө ышкыландым. Аттардын жемин эртелеп берип, жабууларын жаап, эл менен кошо мен да Жанаалыныкына жөнөдүм.

Жанаалы тегирменчи эле, үйүнүн ичи-тышын курчаган элден кирүүгө жол таппадым дагы, эшикти курчагандардын буттарынын арасынан сойлоп, үйгө кирип бардым.

Токтогул чарчы бойлуу, өңү дандырдай кызыл, эткээл киши экен. Кара күрмөсү бар, ак топучан, оң жеңди чыканактан өткөрө түрүп алып, комузуна укмуштуудай кол ойнотуп чертип, куудулданып, күлдүрүп олтурган экен. Күлбөгөн киши жок. Босого бойлошкон элдин арасында турат элем. Жанаалы мен көрө койду:

– Ой, биздин бозонун ырчысы, Токоңдон бир үлгү ала көр! Жүрөгүм оозума тыгылып, алка-шалка тердеп кетип, олтура калдым (Мына таланттын күчү. Муну кадимки кара жаак аттыккан, чоң акындардын катарын толуктаган Эшмамбетти, казах акыны Жамбылды (бүгүнкү мезгилде казах агайындар Жамбылды олуяга теңеп жатышпайбы) жеңген, жумуру башка жеңилбеген кадимки Калык акын өзү жазып жатат – К.О.). Током комузун оңдоп күүлөп, булбулдай үнүн кубултуп, мен жакты карады:

- Көргөзгүлө көзүмө,
Ыраазы болсун сөзүмө.
Чала болсо өнөрү,
Ыр үйрөтөм өзүнө.
Ырчы болчу балабы,
Менден үлгү алабы?
Оюнда болсо акындык,

Орундайт түпкү талабы.
Ырчысы кайда бозонун,
Көрмөккө моюн созомун.
Көлөкөдө калган бейм,
Көргөзчү көзүн ошонун.
Көтөргүн балам башыңды,
Бул көрүнбөй неге жашынды?
Ырчы келди мында деп,
Укпадым беле шарыңды?
Бозо ичпеген элдерге,
Көрүнбөгөн ырчыбы?
Бозолуу элди көргөндө,
Көңүлдөнгөн ырчыбы?
Башыңды бекем катсаң да,
Көргөзүп койчу сыртыңы! – деп, Токтогул ырдап кое берди.

Олтургандар:

– Тур, тур, өйдө, Токоңо учурашкын, Токтогул келиптир, бир көрөйүн дебедиң беле?
– деп, мени жаалап жатышат.

Муундарым калтырап, мурдумдун суусу тамчылады. Карачеке деген аксакал киши бар эле:

– Тур балам, эч болбосо, бир туруп, Токоңо көрүнүп койгун, – деди.

Ордуман туруп:

– Ассалом алейкум! – деп, шашканымдан салам айтып ийипмин. Отурган эл «эшиктен эми келип киргенсип чунак бала» – дешип, каткырышты. Токтогул күлкүчү киши экен, көпкө күлдү.

– Токомо, ырдап учурашкын.

– Уялба.

– Тартынба... Ошондо калтырап туруп, Токомо учурашканым:

– Ой, акын Током аманбы?

Амандашсам жаманбы?

Айттыргың келди билгенче,

Акын Калык балаңды.

Ашыккандан, корккондон,

Аптыгым айттым саламды.

Айдоодон аман куткарып,

Ачыптыр кирдүү санааңды.

Угуучу эле карыдан,

Умурай журттун баарынан.

Учурашып алдыңда,

Токо, жүзүңдү көрдүм жаңыдан.

Топ жыйында таңшыган,

Токтогул акын эле деп,

Толкуган элдер сагынган.

Аргымак аттай арыштап,

Ар дубанган жүгүргөн.

Колуна комуз алганда,

Кубанып калың эл күлгөн.
Үлгүндү алып калсам деп,
Учураштым бүгүн мен.
Жакырлык жаба токунуп,
Жалчылыкта турамын.
Жаш балапан күнүмдөн,
Жамандыкка чыдадым.
Жарганаттай балаңды,
Токо, жакшы байкап сынагын.
Жактырсаң мени чыңагын.
Жакшы жолго көндүрсөң,
Болом го түбү ынагың.
Отун алып, от жагып,
Күл чыгарып, мал багып,
Жакырлыкта келетам,
Көр оокат үчүн жалданып.
Азыр башым бош эмес,
Караталда малаймын.
Арасында жатамын,
Ат байлаган сарайдын.
Басып кетер эрким жок,
Байдын көзүн караймын.
Эптеп мени ырдатты,
Элдин баары жемелеп.
Эсимди жаман оодарды,
Жол бербей көп эл тебелеп.
Азыркысын жүрөмүн,
Казан асып, от жагып.
Жетимдиктин зарпынан,
Жемин илип, ат багып.
Жакырдыктын айынан,
Жан кыйналып, тер агып.
Оокаттын жайын биле элек,
Он төрт жашар баламын.
Оңолмокто тилек бар,
Орундалса талабым.
Ойдо жок жерден кезигип,
Токо, өзүңө берген саламым.
Жабыктырып үстүмө,
Жаба минди, жаман тон.
Өлбөсөм өтүп кетем деп,
Ишенемин тилек чоң.
Басылбаймын ырдасам,
Бозо салган жерлерге.
Адиссиң деп ырдаймын,
Аркар аткан мергенге.

Айтып ырдаар алым жок,
Аш-той берген элдерге.
Атамдан ысык көрүндүң,
Акын Током келгенде.
Бакыт, дөөлөт, ырыскы,
Мартабаң бар жергенде.
Томуктай болгон балаңа,
Током, берсең батаңды.
Топ жыйында шаңкылдып,
Жазар белем капаңды?!
Токтогулдун шакирти,
Торгой Калык атансам.
Тобурчак минип, топ жарып,
Тонумду таштап жасансам.
Балапан куштай талпынып,
Канат күүлөп жүрөмүн.
Жакшы айткан киши жолукпай,
Жалындайт ысып жүрөгүм.
Үлгүлүү нуска үйрөтүп,
Токо, чукул коштоп сүрөгүн.

Отурган эл дагы, Током дагы ыраазы болушту.

– Эртең менен келгин, балам – деди. Эртең менен келдим. Кийип турган жаңы чапанын: «Кичиртип кийип ал жетимче» – деп, чечип берди. Мен Токомдун чапанын кичиртип кийип, жаман тонду жонумдан түшүрдүм, – деп, баян кылып жазат. Бул жерде токтоло кетчү нерсе, Калык Токтогул ырчыга он төрт жашында жолукса, демек 1897-жылы же Андижан көтөрүлүшүнө чейин жолуккан болот. Бирок «...Айдоодон аман куткарып, Ачыптыр кирдүү санаанды» деген саптарынын кезигиши бир нече суроолорду жаратышы мүмкүн. Кайсыл «айдоодон аман кутулушу тууралуу» сөз жүрүп жатат?

Андан кийин дагы Токомо жолуктум. Жакын бир айылга конгонун угуп, комузумду койнума катып алып, жетип бардым. Ал убакта «жаман ырчы» атка конуп, кези келгенде ырдап жүргөм. Караталдан малайлыктан кутулгам.

Током чай ичип отурган үйгө салам айтып кирип бардым да, кол берүүгө умтулдум.

– Бери менин жаныма келчи, балам, – деди Током да. Өтүп баратсам, Каратал манаптын жигити Жолборс жаман тилин агытты:

– Тур нары, баса калчудай болгон ит, дампаңдап жүгүрөт.

– Жолборс, ой, Жолборс, өткөрүп ий, бери. Силерге баркы жок бала болсо, мага барктуу бала. Бул баланын ким болорун сен билесиңби! – Током жанына отургузуп, өзү менен кошо тамактантты.

Током ошо келишинде мени элге таанытам деп, өзү менен кошо ээрчитип алды. Биз далай элди, далай жерди кыдырдык.

Токомдун кыптай уюган нускалуу сөздөрүн, жүрөк эргиткен ырларын далай уккамын.

Акындар эл жакшысымын, манаптын тукумунан деп «кудайын тааныбай калган» «азаматтардан» кандай гана кордуктарды көрүшкөн эмес. Токтогул акын дагы элдин көйгөйүн айтам, кайгысын айтам деп далай кордук көргөн тура. Бул тууралуу Калык акын өзүнүн китебинде төмөндөгүдөй баян кылат:

– «Токтогулдун башына эмне иш түшпөдү? Анткени жаш кезинен тайманбай манаптарга каршы чыккан. Ал ырчы гана эмес, элдин уулу, элдин сыймыгы болгон».

Ошол үчүн атактуу чоң манап Ырыскулбектин «Беш датка» атыккан уулдары Акмат, Атакан, Миңбай, Мырзакан дегендерди тартынбай кордоп ырдаган:

– Ырыскулбектин беш уулу,
Жегениң менен шашпагын.
Ынтымак кылып букара,
Жедирбес жакка баштаган.
Жеткирбейт сени айлыңа,
Жети атадан таш бараң.
Таш бараңга батпайсың,
Ырыскулбектин беш жаман.
Пейилиң тар, жемекей,
Беш жаман эмес – беш каман!...

Акмат, Дыйкан Үч-Терек, Токтогул райондорун, ага кошуп, Арстанбап, Ачы райондорундагы элдерге бийлик жүргүзгөн.

Тигиндей ырдаганын кек кылып, манаптар Токтогулду эшендин урушуна байланыштырып, жыйырма беш жылга кестирип, Сибирге айдаттырышкан.

Ошондон Токтогулдун мизи биротоло кайтты беле?

Токтогулча айдоо, байлоого чыдап, эрдик көрсөтө албаган ырчылар, чоң манаптарга жамынып, жансактап калышкан [Акыев К., 2003 : 333].

Токтогулдун Рыскулбектин «Беш датка» атыккан уулдарын «Беш жаман эмес – беш каман» деп ырдагандыгын өзүнүн эмгегинде эскергендигин көрсөтүк. Ал эми бүгүнкү калктын терең катмарына белгисиз болгон тарыхый фактылар ачыкка чыга баштады. Мисалга ала турган болсок белгилүү изилдөөчү Омор Соороновдун «Биз билген жана биз биле элек Токтогул» деген чыгармасында бул тууралуу мындай деп берет: «... Ошол учурдагы тирешүүлөрдө Керимбайдын (Атакандын баласы) ысмы аталбайт дебедикпи, сөз негизинен Дыйканбай, Акмат, Атакан, Миңбай, Бактияр жөнүндө жүрөт, б.а. Рыскулбектин неберелери эмес, өз балдары башкы ролду ойнойт. Ошондуктан Токтогулдун «Беш каман» аттуу атактуу ыры ошол учурда чыкса керек. 1898-жылда, Токтогулдар сүргүнгө айдалып кеткенден кийин, Бактиярдын ордуна Керимбай болуш болот, андан кийинки тирешүүлөр негизинен Керимбайга байланыштуу жүрөт. Демек, «... акын (Токтогул) Керимбай болуштукка шайланганда андан жакшылык үмүт кылып, колдоо көрсөткөн» (Адилет Айткеев. Токтогул Сатылганов ким болгон, же кадимки Алымкандын бейнеси. – «Алиби» №55, 24.07.2012) дегендей эл аралап жүргөн сөздөр туура эмес экенин көрүнүп турат, анткени Керимбай болуштукка шайланганда Токтогул сүргүндө жүрүп атпайбы...» [Сооронов, 2014 : 61].

Ал эми педагогика илимдеринин доктору, профессор Абдыкерим Муратов өзүнүн «Такталбаган Токтогул» аттуу жаңы жарык көргөн эмгегинде: – «... Дал ошол Ийикчи эшендин (Махмудали, Мадали эшен) каты адегенде Кетмен-Төбөгө Рыскулбектин баласы Акматка келип атат. Анан неге жазаланган 64 (айрым маалыматтарда 62) кишинин ичинде Рыскулбектин балдары жок болуп чыкты? Логикага ылайык Сибирге Рыскулбектин балдары Акмат, Керимбай айдалыш керек болчу. Бирок түшүнүксүз...» [Муратов, 2014 : 63] – деп аяктайт.

Ошол эле учурда Омор Сооронов өзүнүн эмгегинде: – «... Кептин баары Кетмен-Төбөнү титиретип турган Рыскулбектин уругунан Керимбай болуштун бир тууган иниси

Аалы колуна курал алып, эл үчүн басмачыларга каршы күрөшкөнүндө, керек болсо жанын кыйганга чейин барганында турат. Демек, Ырыскулбек, анын небереси Керимбай бийликти катаал жүргүзсө, алардын бала-чакасы, тууган-уругунун баары эле ошолордой болгон деп кара боек сүртө бергенге болбостугун, Аалы баатырдын иш-аракети көрсөтүп турат... адамдыктын жаркын үлгүсүн көрсөтүп, Аалыдай баатырларды торгой таңшык үнүнө салып даңазалаштан тартынган эмес экен... Токтогул Сибирден келгенден кийинки өмүрүндө Ырыскулбектин балдарын, азыркы бизчесинен, ашаткан-бушаткан эмес экен...» [Сооронов, 2014 : 88] – деп анын айкөлдүгүн, жогорку адамдык сапатын, улуулуугун баса белгилейт.

Дагы бир нерсе, Токтогул менен Калыкка байланыштуу жагдайды бере кетүүнү туура көрүп турабыз. Түшүнүктүү болуш үчүн текстти толук берейин: – «... Кээ бир билгилери келбеген чоңдор ХХ кылымдын жыйырманчы жылдарынан – Токтогул тирүү кезинен баштап эле жарыя айтып, улуу акындын көңүлүн калтырган экен. Аны жаңырта эске салып коюш үчүн 1929-жылы Калыкка айткан үч түрмөк ырынын акыркысын дагы кайталай кетейин:

Карыптырсың чал – деди,
Кайтара кетип кал – деди.
Карыганда жанды кыйнабай,
Тынч эле жатып ал – деди».

Мен муну ошондогу күңкүл-мыңкылдарды бүгүнкүгө чейин сүйрөп келаткандардын кулактарына күмүш сырга болсун, көздөрү кашайма оорусунан, баштары айың сөздөрдөн айыксын деп кайталап айтып жатам. «Демократия заманында ачыгын айтып, айрымдарынын атын атай кетпейби!? Деген дооматтар болушу мүмкүн, ошондой айыңдардын алыс болуш үчүн Токтогулдун эң сүйүктүү шакирттеринин бири, кара жаак акын Калык Акыевдин жогорку ырга улай айткан сөзүн жана бир жолу кайталай кетели: «Токтогулдун ошо күндөгү улутчулдарга нааразы экендиги билинди.

1931-жылды кыргыз театрына чакырылып калдым. Улутчул Токчоро (Жолдошев) айтат: – «Оо, Токтогулдан Осмонкул алда канча өөдө. Осмонкул азыркы кыргыздын алдыңкы акыны эмеспи (таң калыштуусу Осмонкул акындын устаты Калык болгон эмеспи. Андан сырткары Осмонкулдун: Калык – буура, мен – тайлак, Качып турам жалтайлап, Какем, каарына алганда, Жутуп коет бир чайнап, – деп Калыктын ким экендигин ачык мойнуна алган. Осмонкул улутчул, уруучул эмес болсо керек. Же болбосо жогорудагыдай ырдай алат беле – К.О.)», – деп, улутчул Тыныстанов (Касым) экөө айтышты. Мына ошол мактаган Осмонкул (Бөлөбалаев) улутчулдардын жолдошу болуп чыкты. Улутчулдар алжып калыпсың деп тирүүсүндө кууп жиберген Токтогулду өлгөндөн кийин нуру жарк эткен көсөм, талыбас таалай апкелген жана бүтүн дүйнө эмгекчилеринин жеңилбес жетекчиси Иосиф Виссарионович Сталиндин улуу доорунда Токтогулдун даңкын бүтүн СССРге чыгарып отурат» [Сооронов, 2014 : 130] – деп кол жазмалар фондусунан табылган эмгекке О.Сооронов шилтеме келтирип, «улутчулдук» терминине төмөндөгүдөй өзүнүн пикирин билдирет:

– «Мында аталгандарды байкасаң, улуу тилчи-окумуштуубуз Касым Тыныстанов да, Токчоро Жолдошевдин сөзүн кубаттагансып жанында турган окшойт, алар ошондон кийинки 1937-1938-каардуу жылдарда улутчул аталып, өмүрлөрү менен кош айтышпады беле, Калыктын сөзү да, ошол жылдарга улай эле, 1939-жылы жазылган экен. Анда жогорку эки инсандын баштарындагы жаманатты сөз алына элек болчу да, ошондон улам улуу акындын шакирти – Калык «улутчул» терминин колдонуп атпайбы, анын ордуна

кыргыздын канынан тазаланбай, ушул күнгө чейин шорун кайнатып, бөлүп-жарып келаткан «уруучул», «жердешчил» сөздөрүн колдонсо туура болмок экен...» [Сооронов, 2014 : 131], – деп агайыбыз көөдөнүн өйүгөн, өзүн кейиткен оюн айтат. Өткөндү өзгөртүү мүмкүн эмес, «... катка түшкөн сөз өлбөйт» дегендей туура айтсаң дагы, туура эмес айтсаң дагы, баары «сөздүн кулу» болмок ушу турбайбы.

Улуу акын Токтогул кара жаак акын Калыкка өзгөчө мамиле кылгандыгын анын «Баскан жол» деп аталган даректүү чыгармасы аркылуу жакшы билебиз. Ошол эле учурда Калык Акиев дагы агаг устатынан кем эмес мамиле жасаган. Буга далилдүү мисал катары төмөндөгүнү сунуш этебиз: «Тарыхтан белгилүү, СССР Жазуучулар союзунун I съезди, ошондон бир жылдан кийин – 1934-жылы Москвада чакырылат. Ошондо «орус революциясынын күзгүсү» А.М.Горькийдин ооматы келип турган, ал жазуучуларды компартиянын көгөнүнө байлап берүү үчүн катуу кам көргөн, андыктан Жазуучулар союзу дегенди ойлоп тапкан, өзү союзга жетекчи болгон. А.М.Горький ошол чогулушта авар элдик ашугу Сулейман Сталькийди сүйлөтөт, ал түз эле президиумдан чыгып ырын окуйт, кебин айтат, анын сөзү жана ыры А.М.Горькийге аябай катуу таасир эткен окшойт, айтор көп өтпөй эле ушул сабатсыз, акылдуу, парасаттуу ашуг тууралуу тамшана жазып, аны «XX кылымдын Гомери» атайт, элдик поэзиянын акак-берметтери болгон мындай адамдарды сактоо керектигин жалпы дүйнөгө даңазалайт. Анан кыргыздар өз «сулеймандарын» издеп кирет...» [Муратов, 2014 : 12]. Биринчи сунуш ошол кездеги акындардын алдыңкы сабында турган Калык Акиевге түшкөндүгү көп жерлерде айтылып жүрөт. Ошондо Калык акын «менин билгендеримдин, үйрөнгөнүмдүн бардыгы Токтогулдуку» деп устаты Токтогулду сунуш кылган экен. Ошол учурда жазуучулардын төрагасы кызматында Жоомарт Бөкөнбаев турган. Ошондон кийин гана Токтогулдун мааракелүү жылдарын белгилөө, маданий-мурастарын жыйноо иштери башталган. Эгер Калыктан башка бирөө болгондо башкача болуп калмак беле, ким билет? Ушундай ыйык мамилелер кыргыз элинде болуп келген жана боло берет деп терең ишенем.

Элден өткөн, калктан өткөн кенч барбы, эл арасында сакталып калган ырлары, дастандары, күүлөрү жана башка мурастары Токтогул жүргөн жерлерден чогултулган. Бирок көп мурастары Коргол, Алымкул акындар тарабынан жаздырылып алынса, эң көбүн айтып дагы, жазып дагы, ойноп-аткарып да бергени Калык Акиев болгондугуна тарых күбө.

Токтогул менен Калыктын ата-бала мамилесин башынан аягына чейин жазууга макаланын шарты жол бербегендиктен айрым жерлери гана илимий айлампага алынгандыгын билдирип кеткибиз келет.

Акырында айтаарыбыз, эл эркелери кыргыз элине көөнөргүс маданий-мурастарды калтырып кетишти. Алардын калтырган табериктүү мурастарын аздектеп сактап алуу, өнөрлөрүн өстүрүү, «көзү өтүп кеткен» залкарларды, бүгүнкү замандын залкарларын дагы сыйлап-урматтап алуу келечектин, келечектин ээсимин деп «көкүрөгүн добулбас кылып кагып» жүргөндөрдүн милдети дегибиз келет.

КОЛДОНУЛГАН АДАБИЯТТАР:

1. Калык Акыев. Чыгармаларынын үч томдук жыйнагы: Эпос, мемуар, иликтөөлөр, эскерүүлөр, арноолор, сын-баалар: III том / Түз. проф. М.Рахимова. – Б.: «Бийиктик», 2003. – 880 б.
2. Муратов Абдыкерим. Такталбаган Токтогул: адабий-тарыхый изилдөөлөр. – Б.: «Айат», 2014. – 180 б.

3. Сооронов Омор. Биз билген жана биз биле элек Токтогул: Даректүү баян. – Б.: «Тураp», 2014. – 224 б.